

Ciril
Zlobec

O narodu, družbi . . .

(Poskus političnega eseja)

Vsak rod najbrž vsaj kdaj o sebi misli, da je zabredel v takšno ali drugačno stisko ali da so ga drugi potisnili vanjo. Prav tako pa se vsak rod, ki ni ravnodušen do svojega in skupnega življenja, ob taki pomisli že tudi sprašuje, kako takšno stisko premagati, kako sebe in skupnost, ki ji pripada, urediti v času, skozi katerega mu je usojeno hoditi. V tej zakonitosti Slovenci nismo izjema. Zagata, v kateri se zdaj resneje kot doslej sprašujemo o sebi, ni majhna, kot tudi ni majhna naša volja, da bi spet dotipali razvidnejšo pot, če že ne v prihodnost, pa vsaj iz danes v jutri. Marsikatera vednost o sebi nas dela šibkejše, kot bi smeli biti, zato nekakšen občutek dolžnosti v nas terja, da jo domislimo do kraja. Zares do kraja? Vsaj za ta naš trenutek zagotovo. To smo dolžni do sebe in — vsaj v obsegu, ki še omogoča kontinuiteto narodovega življenja — tudi do tistih, ki jim bomo po bioloških zakonih prej ali slej preteklost. Vredna ali nevredna.

Vsak pogled v preteklost je že po naravi kritičen, ocenjevalski. In ena najbolj neprizanesljivih zapovedi v tem iskanju sebe v zagatnih časih je tudi odgovorno spraševanje o narodu, ki mu pripadamo, o družbi, ki smo jo dolžni oblikovati tako, da bo za vse in hkrati za vsakogar najboljša možnost, resničnejša od vseh drugih, ki smo jih zavrgli. Tako posameznik kot narod sta namreč v svojem dejanskem življenju največkrat, v »normalnem« toku časa, zavezana eni sami možnosti, alternativnega življenja ni, čeprav si ga nenehno kličemo v zavest in ga toliko bolj živo upodabljamo vase, kolikor bolj smo nezadovoljni s svojim dejanskim stanjem, ki se nam zmerom, ko nam ni po volji, kaže kot nekaj vsiljenega. Kot usoda. Tako so v našem življenju možne le globoke zareze, ki ga razpolavljajo na prej in potem, na doslej in poslej, vzporednega toka skoroda ni, komaj da se kdaj kaj malega spogledujemo z drugačnim, tudi ko stopamo v strumni korak graditeljev novega sveta. Redki in komajda resnični so trenutki, ko nas preveva občutek trdnosti (od socialne do etične), ko nas nosi s sabo življenje brez omahovanja, dvomov, ko se nam zdi, da vemo, kaj smo, kam hočemo. Posameznik, narod, družba. Ko je stiska resnična, ne moremo mimo vprašanj, ki so temeljna, nas in naše življenje usodno določujoča.

In vse kaže, da smo v takšni stiski prav zdaj. Da je resnična in velika, potrjujemo s svojim vedenjem: z vsem, kar nam pride na misel in pod roko, skušamo to svojo stisko premagati, ji priti za hrbet, hkrati pa se ves čas sprašujemo, v čem je njeno bistvo. Kako bi se je morali lotiti. In v njej, v tej stiski (morda tudi zato, ker ni samo gospodarska), se nam zdi prava beseda ali beseda na pravem mestu spet nekaj, kar smo pripravljeni ceniti, celo nejevoljni smo drug na drugega, ker se nam zdi, da jo že kar predolgo iščemo, to besedo vodnico, in da bi jo morali najti, če ne zaradi drugega, pa vsaj zato, ker jo vsi iščemo in bi se morali zadeti ob njo vsaj po naključju.

Kaj pa, če te besede vodnice, te jasnosti v megli preprosto ni? Če jo je res treba izkopati iz sebe? Ali se nam morda ne bo, ko jo bomo odkrili, pokazala kot plod prav te stiske? Zato je najbrž upravičena misel, da nimajo prav tisti, ki menijo, da je vse bistveno trdno in znano, ker da je bilo trdno in znano že včeraj in še prej.

Zakaj se danes spet *moramo* pogovarjati o narodu, družbi, državi, socializmu? In v tem okviru s toliko nervoze in malo uspeha v razumevanju drug drugega prav o narodu? O narodu v samoupravnih socialističnih družbi?

Vse družbe današnjega sveta, ne glede na velikanske razlike med njimi, upoštevajo narod kot svojo temeljno prvino. Če so večnarodne, zadevajo ob nepremagljive težave, ko tega ne upoštevajo ali pa upoštevajo premalo. Najbrž ni naključje, da se celo edina svetovna skupnost imenuje Organizacija združenih *narodov*, ne pa morda držav, čeprav so njene članice države, ne pa narodi neposredno. Gre samo za naključje ali za programsko usmeritev? Mar se niso *tudi* po drugi svetovni vojni (in ne le v dobi klasičnega meščanstva) oblikovale države predvsem prek osvobajanja narodov in ljudstev? Zato najbrž ni samo stvar naivnosti, ampak že tudi politična slepota, če v dolgi vrsti različnih in tudi različno pomembnih členov, ki povezujejo posameznika v širšo skupnost, skušamo oslabiti — v želji po drugih povezavah, ki se nam ne zdijo dovolj trdne — prav povezanost v narodno skupnost, ki je med vsemi danes znanimi (delovna skupnost, stroka, politična organizacija, vas, mesto, krajevna skupnost, republika, država itd. vse do mednarodnih in svetovne organizacije) še najbolj naravna, z najdaljšim zgodovinskim spominom, z najmanj pasti v naših predvidevanjih prihodnosti, skratka: intimno človeška in socialno-družbena kategorija, ki je lahko odločilna prvina v našem vsakdanjem in zgodovinskem počutju varnosti in dostojanstva, sprevrže pa se lahko, ko jo kdorkoli ali karkoli skuša omajati, spremeniti ali preusmeriti, ko z njo torej manipulira, v negativno čustvo: v agresivnost ali ogroženost, v nadutost ali ponižanje, zaradi česar smo dolžni ravnati s to zavestjo z vso tenkočutnostjo in odgovorno. Tudi v naši samoupravnih socialističnih družbi.

Ko to zapisujem, se nehote pollaščam misli, ki jo je ob svoji osemdesetletnici izrekel v intervjuju Našim razgledom France Klopčič: »V sedanjem družbenem in političnem trenutku je nastala potreba, da se dopolni in razvije slovenski nacionalni program v socializmu. To zahteva slovenska nacija, to terja socialistični razvoj, to bo v prid jugoslovanske federacije.« Brez pridržka pritrjujem Klopčičevi misli.

Družba, narod, socializem, federacija. Še smo, kot kaže, ujeti v dogmatski oklep, ki naj bi v naših »ranljivih prsih« branil »za večnost« zadnjo resnico o njih. Prav naša sedanja stiska, ki ni, o čemer več ne dvomimo, samo gospodarska, nas vsak dan sproti prepričuje, da tudi resnice živijo svojo minljivost, rojevajo se, dozorevajo in dosežejo svojo čisto zenitsko luč, svoj visoki poldan, potem se tudi zanje začenja usoda onkraj previsa, počasno drsenje ali strma pot navzdol. Zato je treba ne le ponovno opredeliti, ampak kar sproti, nenehno opredeljevati to našo družbo, naš slovenski narod, naše mednacionalne odnose (tudi in predvsem v konfliktnih legah), naš samoupravni socializem, to našo jugoslovansko federacijo. To niso več samo zgodovinski ali politični pojmi, opredelitve, zakoni, sporazumi, ustava; v iskanju sedanje, *dejanske* resnice o njih urejamo svoj temeljni človeški habitus v tem nemirnem času, ki je naš edini prostor. Nič o tem ni več dovolj, če

je samo vednost, poučenost, prevzeta misel. So te oblike in vsebine danega in dogovorjenega življenja še stalnice? Zagotovo še, vendar — v naši zavesti morda zdaj prvič, vsekakor pa najbolj opazno doslej — stalnice, ki se spreminjajo, zato smo jim dolžni vsak dan posvečati svojo najbolj odgovorno misel. Tudi intimno.

So zdajšnji nesporazumi okrog različnega pojmovanja narodnega v kulturi, jeziku, v medsebojnih odnosih samo posledica pomanjkljive informacije med nami ali česa globljega, kar je treba razumeti in spoštovati?

Pred sabo imam antologijo *Peti in biti*, slovensko predstavitev pesnikov Bosne in Hercegovine; v pripravi (pri isti založbi in v isti zbirki) je podobna antologija sodobne srbske poezije — in v eni in drugi so pesmi Skenderja Kulenovića. Gre za pomoto? Za malomarnost? Oba urednika dobro poznam in vem, da sta poznavalca v poslu, ki sta se ga lotila, estetsko, kulturno in politično občutljiva in odgovorna, pa vendar ... s svojo izkušnjo in zavestjo, ki jo imam o nacionalnem, tudi o antologiji takšnega koncepta, bi se moral pravzaprav vprašati, kako je to mogoče. Morda bi se tako še pred nedavnim spraševal, zdaj, že nekaj časa, pa mi je popolnoma jasno, da so celo na tako majhnem prostoru, kot je Jugoslavija, pomembne razlike tudi tam, kjer bi menili, da jih ni, ker da preprosto niso možne. Opredelitev nacionalnega v literaturi — in ne samo v njej — samobitnost in naravna integriteta naroda, funkcija in razpoznavnost jezika v nacionalni zavesti, sama stopnja te zavesti, potreba, da jo ohranjaš, in odločenost, da ji sam v sebi, tudi v polemiki z drugimi, meriš obseg in globino, vse to so stvari, ki jim ne moreš, ko postanejo del vsakdanjega življenja, poiskati definicije v enciklopediji, še manj v političnem priročniku.

To vsak dan bolj prepričljivo kažejo tudi razprave o Skupnih programskih jedrih in o vsem, kar se nanje veže. Najbrž obstajajo globlji razlogi, da se je drugod ob njih razvila skoraj izključno strokovna kritika (pa še ta dokaj pozno in previdno), v Sloveniji pa smo tako oblikovana in s takšnimi vzgojnoizobraževalnimi smotri ponujena jedra odklonili najprej z vidika ogroženosti svoje nacionalne suverenosti. Že samo prebiranje teh zapiskov razkriva, da so temeljni vzrok razhajanja v pogledih in ocenah predvsem ta različna, pogosto celo nasprotujoča si pojmovanja stvari, za katere smo doslej, kot kaže, zmotno menili, da so enake, morda že kar iste znotraj sleherne skupnosti, ki sestavljajo našo skupno državo. Zato je treba o vsem tem še govoriti, še pisati, ne glede na nove nesporazume, ki so neizogibni, pa vendarle manj nevarni kot molk o njih. Marsikaj je bilo doslej že storjenega, v zadnjih mesecih več kot prej v desetletju, drug od drugega smo lahko marsikaj zvedeli, mnoge stvari razčistili, k marsičemu se bo treba še vrniti, ker razni apriorizmi najboljčutljivejše stvari še zmerom radi zavijajo v meglo zgodovinsko in socialno znamenitih starih gesel, ki pa več ne zadoščajo. Občutek imam, da se vendarle začenjamo zavedati razlik, mnogi pa nočejo niti slišati o njih, zlasti ne o tistih, ki so se v naši človeški in politični praksi pokazale kot nedotakljive, kot eksistencialna prvina posameznika, naroda, družbe, zato jih ne gre zamolčevati, še manj odpravljati. Pomanjkanje vere vase in zaupanja v druge, ne pa politična modrost, se mi zdi sleherno sklicevanje na geslo: »Pustimo vnevar razlike, gradimo na tem, kar nam je skupno« (poučen primer tega je Predlog za skupna jedra!), saj vendar ne bi smeli pozabiti na avnojevskega duha naših narodov in narodnosti, ki je v najvišjem vzponu svoje politične domišljije uvidel novo Jugoslavijo, njeno federativno

ureditev, socialistično državo enakopravnih narodov prav ob upoštevanju in spoštovanju razlik (to razmišljanje se še zmerom ukvarja z nacionalno zavestjo), ki je tako brez omejitev, postranskih interesov, tako etično, da postaja naša najznačilnejša skupna lastnost, najtrdnjša vez, ki nas povezuje in približuje drugega drugemu. Jugoslovanska skupnost po narodnoosvobodilni vojni in revoluciji je nastala prav ob visoki stopnji samozvesti, da smo sposobni in odločni ustvariti družbo, ki so ji te eksistencialne razlike in drugačnost izhodiščna točka, temelj družbene realitete in razprta krila plodne politične domišljije.

Ali nas je danes zajel strah, da takšni realiteti nismo več kos, in nekakšen sram, da smo bili še do včeraj prepričani o drugačem? Kot da ne zaupamo več v resnično bratstvo, v katerem so narodi dostojanstveno samostojni, brez občutka ogroženosti, v nobeni svojih *pozitivnih* posebnostih (ozaveščenih razlik v primerjavi z drugimi) v čemerkoli podrejeni. Ne drugemu narodu ne kaki novi ideji, ki si samovoljno prileplja takšno ali drugačno, »z mislijo na prihodnost« *zgodovinsko in etično višjo kvaliteto. Ali ni nepričakovani plod take ideje nanovo vznikla jugoslovanska nacija, kakršno nam zdaj nekateri ponujajo kot zamenjavo za zgodovinsko nastale narodne skupnosti, nacija, ki sploh ne premore razvidnega rojstva ne v mitu ne v zgodovini ne v narodnoosvobodilnem boju ne v revoluciji, pa se vendar zdaj hoče kot čista ideja z božansko avtoriteto (in z božjim srdom v obtožujoče iztegnjeni roki) povzpeti — kot odrešilna sinteza vsega dobrega in izničevalka vseh razlik — nad vse, kar je v nas resnično zemeljskega (zgodovinskega, revolucionarnega, narodnoosvobodilnega, kulturnega), česar so tako polni vsi naši narodi in narodnosti, ki so tudi ta trenutek edina resnična Jugoslavija? Zakaj z uradniško pametjo, ki ni zmožna videti dveh različnih stvari na istem mestu, dveh različnih čustev v istem srcu, zarisovati svet v eni sami dimenziji? Zakaj v deželi, ki se še zmerom ni odrekla (sicer neuresničljivemu) idealu o izumrtju države, postavljati na piedestal največje skupne ljubezni, patriotizma, prav državo? Zakaj predpisovati obseg in intenzivnost domovinskega čustva, zakaj to čustvo politično kategorizirati, vrednostno povzdigovati v odnosu do vseh drugih? Zakaj terjati državni patriotizem, ki naj že kar s silo šolskega sistema zamenja nacionalno zavest, za katero iz izkušnje vemo, da ne more biti antipatriotska? In navsezadnje: zakaj svoje ekonomske in druge povsem izmerljive stiske prenašati v svet duha in čustev, ki se ne more in noče podrejati zakonom trga, profita in inflaciji, podrejenosti v mednarodni blagovni menjavi, vplivu mednarodnega monetarnega fonda, kratkoročnim odločitvam v slogu zakonskih »paketov« *ZIS, ki so namenjeni bolj ali manj uspešnemu obvladovanju (začasne) ekonomske zmede? Kot rečeno: v svetu duha in čustev se Prokrustova postelja ne obnese. Zato spoštujmo, bi človek v obupu vzkliknil v ta hrup obnovljenih starih idej o poenotenju vseh in vsega, posameznikov in narodov, spoštujmo naravo človeka, ki je najbrž že takrat, ko se je šele privajal na pokončno hojo, odkril vznemirljivost različnosti, drugačnosti in se jima nepreklicno zapisal do svojega današnjega dne.**

Seveda: so tudi razlike, ki so moteče, negativne in jih gre odpraviti, kjerkoli zadenemo obnje. Tudi iskanje skupnega, ko je zares skupno, je pozitiven vzgib, za kar je pri nas dovolj možnosti za pogovor od delovnega kolektiva do federacije. Naša misel v tem zapisu velja predvsem nespornostim v teh iskanjih skupnega, pri čemer ugotavljamo odločilna razhajanja v pogle-

dih tako na iskanje samo kot na opredelitev, kaj je zares skupno, kaj pa šele želja, načrt, zahteva, da bi nam vsem *postalo* skupno. Vrnimo se torej k nesporazumom.

Največ jih je pripisati našim različnim predstavam o tem, kaj so tako imenovani skupni cilji (ali smotri), ki lahko računajo na soglasno podporo vseh narodov in narodnosti, kaj pa umišljeni cilji, ki se ob poskusu udejanjanja pokažejo za sprejemljive samo delu, pa čeprav večinskemu, jugoslovanske populacije, druge pa življenjsko prizadevajo prav pri njihovi drugačnosti, samobitnosti, neokrnjenosti v temeljnih prvinah njihove nacionalne in človeške biti, cilji torej, ki pri delu prebivalstva zbuja občutek ogroženosti.

In takšen občutek ogroženosti je v nas zasejal tudi sloviti Predlog skupnih jeder. Zato je bilo vse, kar je bilo pri nas izrečenega in napisanega, naravna obrambna reakcija, ki so jo mnogi hoteli označiti kot nacionalizem, čeprav obrambni, kar naj bi bilo nič drugega kot slovenska (prikrita) varianta navadnega nacionalizma. Gre pri slovenski zavrnitvi jeder res za nacionalizem? Sum, večkrat izrečen in zapisan, je dovolj resen, da gre zadevo raziskati, ne iz tožilčeve klopi seveda, temveč z resno politično, sociološko raziskavo. Ponuja se kajpak že zdaj razlaga, ki bi utegnila biti blizu resnici: nelagodnost prvih trenutkov, nato izmikanje »pričakovani« podpori in končno javno zavrnitev so sprožili sami cilji, ki hočejo z drugačnim angažmajem v našem šolskem sistemu hote ali nehote premakniti našo pozornost iz resnično *zagatne* sedanosti v prihodnost, ki jo obetajo *skladnejšo*, če se bomo po njih ravnali. In ker smo v svetu vzgoje, jim ne gre zameriti, če jih spremlja tudi namig, da bi bila že sedanost drugačna, boljša, pravičnejša itd., če bi o *pravem času* uzrli pot, ki nam jo zdaj ti cilji ponujajo že kot edini izhod iz slepe ulice. Tako še zmerom, vsak dan, zdaj tu zdaj tam slišimo ali beremo, da »Skupna programska jedra je treba sprejeti« ne glede na vse njihove slabosti in pomisleke ob njih. In ob tem se ideja jugoslovanstva v smislu nacije vse manj sramežljivo ponuja kot zamenjava za dosedanji občutek narodnega v nas. Ponuja, vztraja, terja in po malem grozi resničenemu in možnemu nasprotovanju.*

* Pod naslovom *Javni nacionalizem* je sarajevski tednik *Svijet* objavil 5. 12. 83 pismo svojega bralca, ki zavrača moje razmišljanje, kot ga je v intervjuju za isti časopis (15. 11. 83) zabeležil novinar Gojko Berić. D. Djurić piše v svojem pismu uredništvu:

»Pesnik Ciril Zlobec je v intervjuju poskušal pojasniti, zakaj se z njegovimi rojaki ne razumemo, in si jemlje pravico, da govori v imenu vseh Slovencev in jih identično posplošuje kot zrna peska s tem, da jim je vdihnil svojo plemenito pesniško dušo. Zanj ne obstajajo Slovenci komunisti, Slovenci šoviniisti, Slovenci delavci, Slovenci nedelavci itd., marveč samo identično »mi« Slovenci. S tako umetno enotnostjo zavrača obstoj ne le drugih narodov in narodnosti, ki živijo v Sloveniji, marveč tudi jugoslovansko nacijo. Vsi morajo misliti kot on, Slovenci pa (kot da v Sloveniji živijo samo Slovenci in je ona samo njihova) niso samo v Jugoslaviji, marveč so del Jugoslavije. Tak javni separatizem je skozi šivankino uho (verjetno) prišel na strani sicer cenjenega tednika »Svijet«, ki, žal, ni sprevidel, da gre za navaden nacionalizem in negiranje naše realne stvarnosti.

Če se bodo začete delitve nadaljevale, ne bo nič čudnega, če bo kmalu prišlo tudi do ožjih krajevnih rasnih področij.

Kot Jugoslovana po nacionalnosti me take in podobne izjave celo s strani nekaterih znanih politikov globoko prizadenejo. Kdor je slep in ne vidi Jugoslovanov, kdor je nacionalist in šovinist, obstaja zanj samo eno zdravilo — splošni družbeni bojkot in žigosanje.«

In tako se počasi privajamo na *konfliktne* odnose tudi v socialistični, samoupravni družbi. Bilo jih je pričakovati, ni pa politična modrost, še manj pa dokaz patriotizma, če jih nočemo videti, ker še ne vemo, kako bi jih rešili. Vsekakor je napačna dilema, ki skuša biti argument, da gre pri Skupnih programskih jedrih (*z doslej znanimi smotri*) za spopad med dvema razvojnima težnjama, negativno in pozitivno seveda: na eni strani nacionalna ozkost (*»zapiranje v republiške meje«*), na drugi jugoslovanska odprtost. Dilema med ozkostjo in širino, med zapiranjem vase in odprtostjo navzven ni, kot bi nas hoteli prepričati apologeti Skupnih jeder, resnična dilema, o kateri bi se sploh bilo mogoče opredeljevati, pa tudi ne spor o čisto strokovni šolski zadevi (čeprav je tudi to), temveč pomembno družbeno vprašanje, kajti vsa naša razhajanja so samo v oceni *kvalitete* tako zapiranja kot odpiranja sistema vzgoje in izobraževanja. In temeljnega namena šole kot oblikovalke človeka. Danes najbrž ni med nami razumnega človeka, ki bi v zapiranju videl svojo in narodovo prihodnost, v odpiranju pa ogroženost svojega in narodnega egoizma ali majhnosti, kot meni Stipe Šušar in mnogi drugi. Odpiranje v jugoslovanski prostor — nedvomno, vendar ne zaradi preproste zamenjave vrednot, ampak — tako kot odpiranje v svet, čeprav z mnogo večjo pripadnostno vezanostjo — zaradi bogatenja, oplemenitenja, višje kvalitete tudi lastne biti, ne pa zato, da bi to svojo bit (osebno in narodno) počasi in morda celo zavestno utopili v drugačni, s silo privzgojeni zavesti o novi, višji *temeljni* skupnosti. Očitno gre za dvoje različnih gledanj, tudi za dvoje nasprotujočih si videnj naše prihodnosti in njene osmišljenosti v trajanju našega zgodovinskega bivanja: ali *različni* jugoslovanski narodi in narodnosti (tudi bratski in ljubeči se med sabo) tvorijo *svojo skupno* državo, ali pa ta skupna država *samo dopušča* obstoj narodov in narodnosti, najraje in brez pomisleka samo tam, kjer njihove razlike in posebnosti ne motijo konstitutivnih prvin države kot *kvalitativno* najvišje sinteze vseh drugih skupnosti. Slovenska individualna in skupna zavest je, kot so pokazale vse dosedanje razprave in razpoloženje javnosti, očitno taka, da sodi v prvo teh dveh kategorij. Ob tem pa seveda ne gre prezreti, da nekaterim narodom in narodnostim v Jugoslaviji druga kategorija ni tuja, nasprotno: najprej država in šele pod njeno zaščito narod, ki naj bi bil državi (ko se takšen interes pokaže, v kriznih trenutkih, recimo) tudi vrednostno, etično-politično podrejen. Ugotavljanje teh razlik in tehtanje njihove politične teže je seveda stvar znanstvene ali vsaj strokovne raziskave (morda naloga naših inštitutov za narodnostna vprašanja?), sam zase pa vendar z vso odgovornostjo lahko trdim, da sem to različnost v politični zavesti ne samo opazil, ampak jo vse pogostejše srečujem v svojih stikih tudi z ljudmi kulture (pisatelji niso izjema) iz drugih republik, iz drugih nacionalnih in narodnostnih okolij.

IZ tega seveda izhaja, da je sleherno načrtovanje prihodnjega razvoja naše državljanske in narodne zavesti, soodvisnosti med njima, takšne ali drugačne pogojenosti ene z drugo, nadvse odgovorno početje. Kdaj gre za nasilno usmerjanje zavesti, državljanske ali narodne, ob fanatični zagledanosti v rokohitske »skupne cilje«, je mogoče zaznati že s preprosto pametjo, če že nočemo prisluhniti primerjalni stroki ali znanosti s tega področja. Odgovorno se moramo zamisliti že tisti prvi trenutek, ko se zavemo, da ti cilji zbujajo nezaupanje, kjer bi pričakovali zaupanje; ogroženost, kjer bi nam bila potrebna trdnost.

In vsi vemo, da Predlog skupnih programskih jeder ni prinesel med Slovence ne zaupanja ne občutka trdnosti, pač pa nasprotno: popolno nezaupanje, boleč občutek ogroženosti.

Zaradi tega smo dolžni še naprej o tem razmišljati, svobodni v sebi in do drugih, torej predvsem brez strahu, da bi pri tem utegnili kaj narobe povedati, zapisati, kajti odločili smo se za zrelo, strokovno in odgovorno razpravljanje. Največje zadoščenje za slovenskega pisatelja, ki ne more biti ob teh problemih ravnodušen, je prav v tem, da zrelost in odgovornost ob teh vprašanjih v Sloveniji prevladujeta in da je tudi glas stroke vse glasnejši. Bilo bi lahkomišno, če mu ne bi prisluhnili in se po njem ravnali.

Predrag
Matvejević

Nacionalnosti in vere*

Pri oblikovanju in razvoju narodov v Evropi je bila vera eden osnovnih dejavnikov. Njena vloga in vpliv pa sta bila pri raznih narodih različna. Teh dejstev ni mogoče zanikati, prav tako jih ne bi smeli in mogli zanemariti.

Ko nacionalne skupnosti preraščajo v narode-države, bolj ali manj ohranjajo značilnosti ustrezne vere. V državah z razvitejšimi laičnimi tradicijami vprašanje verske opredelitve postopoma zgublja nacionalno naravo v ožjem pomenu besede in prehaja na področje državljanskih pravic in svoboščin. V večini enonacionalnih dežel, predvsem evropskih, dandanes ni problematičen odnos med nacionalnostjo in vero. Ta odnos se v posameznih primerih bistveno razlikuje od odnosa med vero in državo ali med državo in narodom.

V naših razmerah vera ni samo značilnost narodov, ampak tudi dejavnik in kazalec razlike med njimi. Odnosi nacionalnosti na eni strani do države, na drugi pa do Cerkve ali vere, se pri različnih narodih razlikujejo: tam, kjer je v novejši zgodovini obstajala samostojna nacionalna država — v Srbiji in Črni gori — so ti odnosi drugače zasnovani kakor tam, kjer so narodi živeli pod tujo državo: na Hrvaškem, v Sloveniji, Makedoniji, Bosni in Hercegovini. Odnosov posameznih nacionalnosti in ver torej ni mogoče speljati na isti vzorec, čeprav bi to morda najbolj ustrezalo državni praksi.

Trije južnoslovanski narodi so bili tedaj, ko so se oblikovali pravoslavni, dva katoliška, eden pa muslimanski: nikjer v Evropi in morda niti na svetu se ni na takó omejenem prostoru znašlo in soočilo toliko narodov in ver.

Med dejavniki, ki določajo nacionalnost, je tu vera eden najodločilnejših. Poleg drugega vključuje pripadnost ustreznemu kulturnemu krogu:

* Tekst je napisan za novo izdajo knjige Jugoslovanstvo danes. Preveden je iz rokopisa.